

INHOUDSOPGAVE

Inleiding: de jeugdprofessional in ontwikkeling / 1

Martin Berk, Anneke Hoogenboom, Marian De Kleermaeker & Kees Verhaar

DEEL 1 De jeugdprofessional in de gemeentelijke regie / 5

HOOFDSTUK 1

Een veranderende samenleving – nieuwe uitdagingen voor de jeugdprofessional / 7

Roos Sohier

HOOFDSTUK 2

Jeugdprofessional in samenwerking ook politiek actief / 21

Kees Verhaar

HOOFDSTUK 3

De lokale overheid als keuzearchitect / 33

Dave van Ooijen

HOOFDSTUK 4

Toezicht op de jeugdhulp: om de kwaliteit van de zorg / 49

Dorry Hermanussen

DEEL 2 Engagement van de jeugdprofessional / 63

HOOFDSTUK 5

De zoektocht naar een nabije professionele vriend als kern van een functionerende jeugdzorg / 65

Hans van Ewijk

HOOFDSTUK 6

Ouderschapstheorie in de praktijk / 77

Ineke Huibregtsen

HOOFDSTUK 7

Het belang van presentie in het werken met en voor kinderen, jongeren en hun ouders / 87

Jan Zandijk

HOOFDSTUK 8

Gescheiden ouders en hun kinderen: te veel gevraagd van de jeugdzorg? / 99

René Knip

HOOFDSTUK 9

Hoe vertel ik thuis iedere dag een goed werkverhaal? Jeugdprofessional zijn ... en blijven / 111

Sabine Vermeire

DEEL 3 Wat werkt voor de jeugdprofessional / 123

HOOFDSTUK 10

Professionalisering van jeugdprofessionals: leven lang leren / 125

Marianne Berger & Karlijn Stals

HOOFDSTUK 11

Sleutelfactoren doen het samen: Naar een integratief werkzame factorenmodel voor de jeugdsector / 139

Huub Pijnenburg & Marion van Hattum

HOOFDSTUK 12

Uitvoeren van interventies in de jeugdzorg / 167

Leonieke Boendermaker & Pauline Brigitta Goense

HOOFDSTUK 13

De Onderzoekende Professional / 181

Wendy Jansen & René Brohm

HOOFDSTUK 14

De meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling / 191

Lydia Janssen

HOOFDSTUK 15

Signs of Safety / 201

Joke Wiggerink & Petra Rozeboom

HOOFDSTUK 16

De inzet van de SAVE-werkwijze bij multiprobleemgezinnen / 213

Marja de Klerk, Jantine Hemrica & Harmke Bergenhenegouwen

HOOFDSTUK 17

Motiverende gesprekken met jeugdigen / 233

Carola Mes

HOOFDSTUK 18

Beschermjassen als baken voor intercultureel werken / 247

Kitlyn Tjin A Djie & Irene Zwaan

HOOFDSTUK 19

Oplossingsgericht werken met gezinnen / 261

Anouk Claudemans-van der Krabben

HOOFDSTUK 20

Reflectie: een onmisbaar instrument voor de jeugdprofessional / 273

Margriet Groothuis & Monica Bau Santos Uang Cheng

HOOFDSTUK 21

Methodieken voor het begeleiden van alleenstaande minderjarige vreemdelingen (amv) / 285

Wendie de Pater

DEEL 4 De jeugdprofessional in het netwerk / 297

HOOFDSTUK 22

De verbindende professional: multidisciplinair acteren in netwerkverbanden / 299

Pieterjan van Delden & Marian De Kleermaeker

HOOFDSTUK 23

Hoe overleef ik de wijkteams? / 313

Mechtild Rietveld & Linda Bijl

HOOFDSTUK 24

Samenwerken in het jeugddomein: uitdagingen voor jeugdprofessionals vanuit het perspectief van de jeugdgezondheidszorg / 327

Ellen van Hoorn & Marga Beckers

HOOFDSTUK 25

Samenwerken met jongeren: de jongere als netwerkpartner / 343

Nanda Wijnen

Auteursinformatie / 353

Trefwoordenregister / 361

HOOFDSTUK 1

Een veranderende samenleving – nieuwe uitdagingen voor de jeugdprofessional

*Roos Sohier*¹

1.1 Inleiding

De samenleving, en daarmee het werkveld van de jeugdprofessional, is ingrijpend en in een rap tempo aan het veranderen. De jeugdsector is weliswaar al meer dan twintig jaar onderhevig aan reorganisaties en wetswijzigingen. Maar het tijdsge-richt waarin we nu leven vraagt om een fundamentele omslag die niet meer met oplossingen vanuit het bekende en het oude systeem kunnen worden opgepakt. En ondanks dat we leven in onzekere tijden, wordt juist dit moment gezien als een kansrijk moment om wezenlijk te kantelen.

Vele beleidsnota's staan vol met 'het kind centraal', 'versterken van het gewone leven', 'eigen kracht', de 'pedagogische civil society' en uitgaan van talenten. Maar de praktijk is weerbarstig; de kanteling is een complex en onzeker proces. Een proces waar de inhoudelijke veranderopgave van het gehele stelsel voor ondersteuning en hulp aan jeugdigen en hun ouders vooropstaat, en waar tegelijkertijd ingrijpende financiële en positionele keuzes moeten worden gemaakt. Dit maakt het lastig voor alle partijen om dicht bij de inhoudelijke intenties te blijven en vast te houden aan het belangrijkste uitgangspunt: dat de veranderingen leiden tot een daadwerkelijke verbetering van steun aan jeugdigen en gezinnen bij het opvoeden en opgroeien. Inhoudelijke intenties waarbij de nieuwe jeugdprofessional op zoek gaat naar begeleidingsvormen waarvan ouders, kinderen, jongeren en hun naasten zeggen: 'Hier kan ik mee verder, dit helpt mij om te zijn of te worden wie ik wil zijn en op eigen kracht, met steun van mijn naasten, mijn leven te kunnen leiden.'

Daadwerkelijk veranderen vraagt van iedereen om de vertrouwde kaders los te laten. Of je bestuurder bent, professional, leerkracht, werkgever, buurtbewoner, vader of moeder, of jongere. Het is geen verandering op afstand. De verandering heeft impact op ons eigen gedrag, houding, manier van (samen)werken en het kijken naar de werkelijkheid. Dit is niet gemakkelijk. Dit haalt ons allemaal uit onze 'comfortzone'. Dit vraagt van ieder individu lef, vertrouwen en zelfreflectie.

¹ Roos Sohier is beleidsadviseur bij BrabantAdvies-de Provinciale Raad Gezondheid in Noord-Brabant.

In dit hoofdstuk wordt de bredere context van de ontwikkelingen in onze samenleving geschetst. Ontwikkelingen waarvan de jeugdprofessional op de hoogte moet zijn, omdat die allemaal zijn of haar vak en de ruimte om dat vak uit te oefenen alsmede de context waarin dat gebeurt, raken. Vaak wordt gesproken van een paradigmashift, maar het is zo dat de professional met een veelheid aan paradigmashifts te maken krijgt, waarvan we hier de belangrijkste aan de orde zullen stellen.

1.2 De maatschappelijke context

1.2.1 Vergrijzing en ontgroening

Onze samenleving staat voor een enorme opgave. Al meer dan honderd jaar is onze samenleving aan het 'ontgroenen': het aandeel van de jongeren in de totale bevolking daalt, omdat vrouwen minder kinderen krijgen en omdat mensen langer leven en de omvang van andere leeftijdsgroepen snel toeneemt.² De houdbaarheid en betaalbaarheid van onze verzorgingsstaat staan hiermee onder druk. De vergrijzingsgolf veroorzaakt de komende jaren een ongekeerde toename en verandering van de zorg- en ondersteuningsvraag. Waar vinden we de mensen die de benodigde steun en zorg kunnen leveren? Wie gaat dat doen en wie gaat hiervoor betalen? Een vraag die door de huidige economische crisis nog hoger op de agenda is geplaatst. De cliënt van de toekomst verwacht daarbij andere ondersteuning en andere professionals. Er is innovatie nodig in beroepsonderwijs,³ de arbeidsmarkt,⁴ zorgtechnologie ('slimme zorg'), zelfmanagement/zelfhulp en familie­zorg.

1.2.2 Van verzorgingsstaat naar verantwoordelijke samenleving

De overheid legt meer en meer een grotere verantwoordelijkheid voor hun eigen leven en hun eigen omgeving bij de burgers neer. Dit is herkenbaar in beleid en wetgeving, de stelselherzieningen in de gezondheidszorg, de sociale zekerheid, de invoering van de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) en de decentralisatie van de (jeugd)zorg naar gemeenten. Er wordt een beroep gedaan op eigen verantwoordelijkheid én lokale talenten. Minder professionele en meer informele inzet. In 2010 spreekt de Vereniging van Nederlandse Gemeenten over Welzijn Nieuwe Stijl; een terugtrekkende overheid die meer wil faciliteren met minder middelen. Onder het devies dat mensen veel meer zelf kunnen dan tot nu werd aangenomen en veel meer voor elkaar van betekenis kunnen zijn. In het jeugd­beleid zien we dit ook terug. De Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO) schrijft in het advies 'Versterking van de village' dat de omgeving van gezinnen, andere ouders en medeopvoeders als leidsters en leerkrachten in feite een vanzelfsprekender opvoedpartner zouden moeten zijn.⁵ In het advies 'Investeren rondom gezinnen' wordt dit verder uitgewerkt.⁶

2 Kenniscentrum voor Bevolkingsdaling en Beleid 2013.

3 Provincie Noord-Brabant 2010.

4 Sohler & Verkuijlen 2015.

5 RMO 2008.

6 RMO/RVZ 2009.

In het briefadvies 'Bevrijdend kader voor de jeugdzorg' houdt de RMO een stevig pleidooi voor een visie die uitgaat van een sterke pedagogische civil society,⁷ versterking van sociale netwerken en een betere inzet van ervaren professionals op het moment dat problemen nog niet escaleren.⁸

1.2.3 Zelf sturing geven

Zelfredzaamheid, zelfwerkzaamheid en zelfsturing zijn belangrijke en actuele thema's, niet alleen in de jeugdsector, maar in de gehele de samenleving.⁹ De vraag is of ouders, jeugdigen en hun omgeving voldoende mogelijkheden hebben om zelf te sturen in de ondersteuning en hulp die zij nodig hebben bij het opvoeden en opgroeien. De empowerment-trend geeft mensen, ook mensen in een kwetsbare situatie, een steeds sterkere positie.¹⁰ Initiatieven waar cliënten zelf opdrachtgever (en budgethouder) zijn bij de uitvoering van de aanpak van problemen, komen steeds meer in beeld.¹¹ Een mooi voorbeeld vormen de Eigen Kracht Conferenties.

Zelfredzaamheid en eigen kracht zien we overigens ook bij professionals c.q. werknemers; het aantal zelfstandigen groeit.¹² Mensen die niet gestuurd willen worden maar zelf sturen.¹³ De gedrevenheid bij deze (zorg)ondernemers is groot; men is zich zeer bewust van de eigen inzet en het belang van een goede bejegening van cliënten.

1.2.4 Loslaten van het ketendenken en institutionele kaders

Er zijn de laatste jaren ingrijpende hervormingen doorgevoerd in de langdurige zorg en de jeugdzorg. Van de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten (AWBZ) naar de Wet langdurige zorg (Wlz), de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) en de Zorgverzekeringswet (Zvw). Dit heeft geleid tot een kluwen van nieuwe regels, procedures en nieuwe zorgaanbieders. Een andere ontwikkeling is de steeds verdergaande specialisering in zorg, welzijn en het jeugdwerk. Hierdoor zijn er weinig of geen hulpverleners meer die het totaaloverzicht hebben over de situatie van mensen met een ondersteuningsvraag. In één situatie kun je als jeugdige te maken hebben met vele hulpverleners, die van elkaar niet weten wat ze precies doen. Zorg is bij de 'ingewikkelde dingen' van het leven gaan horen. Om grip te houden op deze complexe wereld zijn er modellen en zorgketens ontwikkeld. Deze zijn handig voor de ordening van beleid, financieringsstromen en verantwoordelijkheden, maar vormen geen weergave van de dagelijkse werkelijkheid en de ervaringswereld van jeugdigen, hun ouders,

7 Onder de 'pedagogische civil society' wordt verstaan: gemeenschappelijke activiteiten van burgers rondom het grootbrengen van kinderen.

8 RMO/RVZ 2009.

9 PRVMZ 2010, p. 186.

10 Van Regenmortel 2010.

11 Sohler 2013.

12 Op basis van cijfers van ZZP Nederland.

13 Van den Hoff 2011.

hun omgeving en de werkers in de zorg.¹⁴ Een kanteling is dus nodig: naar invoegen in het leven van alledag, in plaats van uit te gaan van het (lineaire) ketendenken, de organisatorische procedures en de institutionele kaders.

1.2.5 Met hart en ziel

De bureaucrativering heeft, zo geven werkers zelf aan, geleid tot onbetrokkenheid, dehumanisering en vervreemding van het werken met kinderen en gezinnen. Jeugdprofessionals leren het hoofd koel te houden en hun cliënten met distantie te benaderen. Betrokkenheid, mededogen, aandacht en langdurigheid in de relatie tussen hulpverlener en cliënt worden als soft, zwak en soms zelfs onprofessioneel beschouwd. Maar in de relatie hulpverlener-client gaat het vaak niet om een zakelijke afweging tussen vraag en aanbod, maar juist om zaken als betrokkenheid, zorg, aandacht, vertrouwen en dialoog. Een van de belangrijkste instrumenten van de hulpverlener is juist de relatie met de mens met een behoefte aan ondersteuning, begeleiding, zorg, aandacht en respect.¹⁵

1.2.6 Sociale media en nieuwe (informatie)technologie

Een andere belangrijke ontwikkeling is de impact van de nieuwe sociale media, en nieuwe (informatie)technologie. Het internet veroorzaakt een maatschappelijke aardverschuiving. Niet alleen vanwege de vele (zorg)apps en de robotisering van de zorg. Het web verbindt onze computers, onze informatie en bovenal: het verbindt mensen. Gebruikers spreken en informeren elkaar voortdurend via sociale media, zoals Facebook, WhatsApp, Twitter, YouTube, weblogs en LinkedIn. Zij delen informatie, ervaringen, ideeën en kennis. Tussen 'cliënten' onderling, maar ook tussen de professional en cliënt. De communicatie en relatie tussen professionals en cliënten, tussen deskundigen en amateurs, overheid en burgers, verandert hierdoor drastisch. Internet stelt mensen in staat zich te organiseren zonder organisaties, en dat is al aan het gebeuren. Dit zal een enorme impact krijgen op ons traditionele (organisatie) denken; een verandering die merkbaar zal worden door alle lagen van de samenleving en de ontwikkelingen gaan razendsnel.¹⁶ Waar kennis en vaardigheden niet meer exclusief van de professional zijn, maar waar de professional kennis deelt en opbouwt met 'leken'. De formele kennis van de professional over ziektebeelden, gedragsproblemen, diagnose en behandeling is daarbij gelijkwaardig aan ervaringskennis van mensen die gebruikmaken van professionele steun.¹⁷

14 Van Lieshout, Van der Meij & De Pree 2007.

15 Sohler 2010, p. 188.

16 Van den Hoff 2011.

17 Van der Lans 2012.

1.2.7 Toegevoegde waarde van informele en professionele steun

Informele en professionele steun scheppen waarde met een gezonde samenleving als uitgangspunt. Dit vraagt om een paradigmawisseling waarin we steun en zorg niet zien in termen van het reduceren van kosten, maar van zinvol investeren in een gezonde samenleving waar kinderen de ruimte krijgen om zich te ontwikkelen tot zelfstandige en verantwoordelijke volwassenen en democratische burgers. Waar niet alleen de vraag is hoeveel professionele inzet de maatschappij kost, maar ook wat het de maatschappij oplevert. Waar kinderen die 'afwijken' van het gemiddelde niet direct gediagnosticeerd of geproblematiseerd worden. Maar waar zij en hun naasten ondersteuning krijgen in hun alledaagse leven en in de eigen sociale context. Zodat zij hun talenten kunnen ontwikkelen en benutten, en beperkingen zo min mogelijk belemmeringen opleveren om te kunnen leren, werken, leven en de weg te vinden in onze (complexe) samenleving. Er zijn kinderen en jongeren met blijvende beperkingen. Ook zij willen zo zelfstandig mogelijk kunnen leven, wonen, leren en werken. Met informele én professionele steun die invoegt in hun leven. Aan de andere kant zien we tegelijkertijd een sterke trend naar medicalisering en problematisering van kinderen die 'afwijken' van het gemiddelde. En dan willen we professionele hulp en behandeling. De vraag is dan of ouders, jeugdprofessionals, wij allen als samenleving, accepteren dat het leven ook faalbaar is, dat mensen – en ook kinderen – niet maakbaar zijn. De vraag is dan: wat is acceptabel? Wat hoort erbij en wanneer moet je je zorgen maken? Accepteren wij als samenleving nog dat het leven faalbaar is, dat lijden erbij hoort, dat mensen – en ook kinderen – niet maakbaar zijn?

1.3 Het toekomstperspectief

Geschetste maatschappelijke ontwikkelingen hebben een impact op de publieke sector in het algemeen, en dus ook op de ondersteuning van jeugdigen en gezinnen. De jeugdprofessional van de toekomst heeft de tijd nodig om te groeien in nieuwe rollen en mogelijkheden in onze snel veranderende samenleving.

1.3.1 Van productiedenken naar relatiegoederen

De relatie jeugdprofessional-cliënt gaat niet om een zakelijke afweging tussen vraag en aanbod. Jeugdigen hebben vooral behoefte aan ondersteuning, begeleiding, zorg, aandacht en respect. Het kan dan niet anders dan dat een van de belangrijkste instrumenten van de jeugdprofessional, hij- of zijzelf is. De houding en de werkwijze van de jeugdprofessional bepaalt voor een heel groot deel het vertrouwen dat de cliënt in hem heeft. Vanwege dit betrokken karakter levert een jeugdprofessional niet zomaar een product.¹⁸ Rond producten kunnen regels opgesteld worden. Dat geldt echter niet voor de vertrouwensrelatie tussen cliënt en de jeugdprofessional. De interactie tussen mensen is een kwestie van attitude, van menselijk contact maken. Dit betekent dat de jeugdprofessional in iedere situatie samen met de

¹⁸ Van de Donk 2010, p. 31.

ouders, de kinderen en naastbetrokkenen kijkt naar de ondersteuning die op dat moment het meest passend is. De jeugdprofessional zal dus oog moeten hebben voor het individu, de individuele eigenheid (zeker vanuit het perspectief van de cliënt zelf), de voorgeschiedenis van de cliënt, binnen een geheel van de (sociale) context waarin iemand leeft, woont, leert en werkt. Relatiegericht werken betekent aansluiting en afstemming op de ander. Als de ander zich gezien, gehoord en begrepen voelt, kan de professional samen met hem of haar op zoek naar wat nodig is. Ondersteuning waarvan de jongere zegt: 'Hier kan ik mee verder, dit helpt mij om te zijn zoals ik er voor mijzelf, mijn familie en vrienden en anderen wil zijn, dit helpt mij om grip op mijn leven te hebben en een zelfstandig bestaan op te bouwen.' Dan hebben we het over 'zorg op maat' en zorg van kwaliteit.¹⁹

1.3.2 Van protocolgestuurd naar doen wat nodig is

Het reageren op complexe en/of onverwachte situaties vraagt creatief handelen. Een jeugdprofessional heeft dus ruimte nodig om over grenzen heen te kijken, om schotten weg te halen, om te doen wat nodig is. Hiervoor is het nodig dat hij achteraf verantwoording kan afleggen en niet vooraf via centrale sturing. Creatief handelen vraagt immers om een systeem dat gebaseerd is op vertrouwen in de professional.²⁰ En de essentie van professionaliteit en vakmanschap van een hulpverlener is juist dat hij of zij weet wanneer verantwoord van de regels afgeweken moet worden. Een omkering waar professionals protocollen en richtlijnen gaan gebruiken als leidraad en niet als strak handelingskader. Professionals moeten het vermogen hebben om regels verstandig en verantwoordelijk te overtreden en discretionaire ruimte, scharrelruimte te nemen. Omdat je professional/een vakman bent kun je deze ruimte nemen. Werkers zeggen vaak dat ze deze ruimte niet krijgen, maar het is belangrijk dat ze deze verantwoordelijkheid en ruimte ook zelf (leren) nemen. Met andere woorden: autonomie spreekt niet vanzelf, je moet ervoor gaan en je moet het wáármaken!

1.3.3 Van risicobeheersing naar oplossingsgericht

Jeugdprofessionals, zorgaanbieders en de overheid ervaren een grote druk vanuit de samenleving om risico's te mijden, (sneller) in te grijpen, de veiligheid van kinderen te garanderen en te voorkomen dat jongeren in de problemen komen. Oplossingsgericht werken is een benadering waar niet de focus ligt op wat niet goed gaat, maar op wat wel goed gaat.²¹ Een omslag van het bestrijden van jeugdcriminaliteit, schooluitval of kindermishandeling, het aanpakken van problemen en het taxeren en vermijden van risico's naar een positieve benadering. Uitgaan van wat wel goed gaat, door elk oordeel uit te sluiten en een open instelling te hebben. Dat wil zeggen

¹⁹ Baart 2010.

²⁰ Tonkens 2003.

²¹ Zie in dit handboek: Anouk Claudemans-van der Krabben, 'Oplossingsgericht werken met gezinnen'.

dat naast een risicoanalyse een mogelijkhedenanalyse hoort en dat het gaat om het zoeken en creëren van kansen en mogelijkheden voor een optimale opgroei- en opvoedomgeving.

1.3.4 Van focus op ziekte en zorg naar focus op gezondheid en welzijn

Een focus op problemen alleen veroorzaakt een eenzijdige kijk op jeugdigen en hun ouders. Voor jongeren en hun ouders gaat het niet alleen om een probleem, de gedragsstoornis, de beperking, ziekte of handicap. Maar over welzijn, het creëren van kansen, het hebben van toekomstperspectief, het erbij horen, gelukkig zijn. Belangrijke vragen die een jeugdprofessional iedere keer zal moeten stellen zijn: hoe kan dit kind, deze jongere de kans krijgen zich optimaal te ontwikkelen? Welke talenten heeft hij of zij? Welke drempels ervaart deze jongere om naar school te kunnen, te kunnen stage lopen of werken, vrienden te maken of te behouden, haar of zijn vrije tijd in te vullen? De kunst is om als jeugdprofessional een bijdrage te leveren aan het creëren van kansen en het bieden van mogelijkheden. Het uiteindelijke doel van alle bemoeienissen van een jeugdprofessional is uiteindelijk dat jongeren zich kunnen redden binnen de context van hun eigen familie en sociale netwerk. Dit betekent aan de ene kant de jongere helpen om mee te doen, aan de andere kant het gezin, de familie, de school, de buurt, de peergroep helpen om de jongere te laten meedoen.²²

1.3.5 Van institutioneel naar menselijke maat

De genoemde maatschappelijke ontwikkelingen dragen ertoe bij dat er draagvlak is voor de benadering van onderop: 'opgroeien doe je in je persoonlijke netwerk (gezin, extended family), in je directe leefomgeving, op school'. Bij opgroei- en opvoedingsvragen hebben ouders en kinderen/jongeren vooral toch een luisterend oor nodig en kunnen ze soms ondersteuning gebruiken om hun eigen oplossingen voor hun eigen vragen te vinden. Dat lukt onder andere door sleutelfiguren (zowel informeel als professioneel) in de nabije leefomgeving te leren kennen, die hen kennen, present zijn. Mensen waarmee zij in vertrouwen kunnen sparren. En als er vertrouwen is, dan is de drempel ook lager om het gesprek eens aan te gaan over opvoedingsstijl en twijfels en zorgen. Ouders/jongeren kunnen zo hun vertrouwen weer terugkrijgen en met medeopvoeders in de buurt, op school, bij het kinderdagverblijf aan verbetering van hun situatie werken.

1.3.6 Van institutioneel naar integraal en invoegen in het 'gewone' leven

Belangrijk is de integrale aanpak. Men gaat uit van 'hele' mensen met elkaar in het volle leven. Mensen wier leven uit vele facetten bestaat, die verbonden zijn met hun welbevinden en hun gezondheid. Professionele hulp voegt daarbij als het ware in en gaat zo veel mogelijk uit van de zelf- en samenredzaamheid van mensen. Voor

22 Sohier, Blom & Wolff 2010; Blanken & Hooghiemstra 2010.

professionals ligt er de uitdaging om voort te bouwen op het inzetten van de natuurlijke omgeving van kinderen en gezinnen. De burens, opa's en oma's, ooms en tantes, vrienden, leerkrachten kunnen vaak een groot verschil maken. Ziet de professional deze mensen staan, ziet de professional deze mensen als gelijkwaardig en durft de professional samen met deze mensen te werken, dan worden de aanwezige krachten optimaal benut. Het betekent: versterken van het aanwezige sociaal kapitaal en actief op zoek gaan naar mensen met ideeën, mensen met een doel. Het betekent (weer) leren te zien, waarderen en versterken wat mensen in buurten en wijken al zelf doen rond steun bij opvoeden en opgroeien.

1.3.7 Van burgerparticipatie naar overheidsparticipatie

De eigen leefomgeving wordt vaak nog als vindplaats voor mensen met problemen benaderd om vervolgens professionele hulpverlening of preventieve interventies in te zetten. Er is een beweging gaande waar de overheid niet langer aan burgers vraagt om mee te helpen bij haar plannen en beleid (dat wil zeggen burgerparticipatie), maar aanbiedt mee te werken aan initiatieven van burgers (overheidsparticipatie). Het toekomstperspectief is dat juist de eigen leefomgeving broedplaats is waarop de overheid kan aansluiten, zoals de oprichters van 'Stad in beweging' zo mooi omschrijven.²³ Op zo'n manier dat het probleemoplossend vermogen van mensen zelf wordt versterkt. De kracht van de initiatieven zit in de eigenheid en de diversiteit. Dat is een belangrijk uitgangspunt. Juist het ontstaan vanuit zelforganisatie, van onderop, dat is de kracht. Het zijn kleinschalige initiatieven van mensen zelf; vaak (ex-)cliënten. Mensen in een kwetsbare positie die geen genoegen nemen met een passieve rol, niet wachten tot hen een aanbod wordt gedaan met de mededeling 'dit is goed voor je'. Integendeel: zij laten zelf zien wat goed voor hen is.²⁴ Voor de jeugdprofessional betekent dit dat hij of zij verbinding zal moeten zoeken met zelfhulpinitiatieven, ervaringsdeskundigen, vrijwilligers, met andere professionals en met andere maatschappelijke domeinen. De nieuwe jeugdprofessional laat niet alle opvoed- en opgroeioproblemen op zich afwentelen maar denkt mee en biedt tegenwicht. Primair versterkt en faciliteert de nieuwe jeugdprofessional dat wat mensen zelf en met elkaar kunnen doen en faciliteert hij wat partijen uit andere sectoren en domeinen in de samenleving kunnen leveren aan diensten. Daarbij blijft hij zelf directe diensten leveren, maar wel in een totaal andere context.

1.3.8 Sterke positie van ouders en jeugdigen

Van belang is dat 'wie zijn eigen regie nemen kan, doet dat' uitgangspunt wordt. Dit betekent dat ouders en jeugdigen echt aan het stuur staan, regie voeren en inkoopmacht hebben. Zelfbepaling, keuzevrijheid, zelf grip houden of weer terugkrijgen zijn cruciaal voor (groot)ouders en jeugdigen. Maar zodra het niet goed gaat met een jeugdige of een gezin, lijkt het alsof wij allen het zelfoplossend vermogen van

23 Van Diepen 2012.

24 Movisie 2015.

mensen uit het oog verliezen. Niet alleen de hulpverleners, maar breder in de samenleving, ook ouders, jongeren en mensen uit hun naaste omgeving zelf. Professionals, zorgaanbieders en de overheid ervaren een grote druk vanuit de samenleving om risico's te mijden, (sneller) in te grijpen en de veiligheid van kinderen te garanderen. Ingrijpen is dan geboden. Daarnaast willen hulpverleners helpen, zorgen en een oplossing bieden. En mensen willen dat professionals helpen en een oplossing bieden. Hiermee halen we een heleboel van de eigen kracht weg. En juist gezinnen en jeugdigen die het niet allemaal zelf kunnen, kunnen heel veel kracht putten uit mensen uit hun nabije omgeving die zich langdurig willen verbinden aan het kind en zijn of haar ouders. Een netwerk van betrokkenen waardoor kinderen en hun ouders weten dat ze ertoe doen. De grote uitdaging is dus om ouders, hun kinderen en hun familie eigenaar te laten zijn van de oplossing voor hun eigen problemen. Op die manier kan de jeugdprofessional met betrokkenen samenwerken aan duurzame oplossingen.

1.3.9 Van grote instituten naar kleinschalige netwerken in de wijk

Een integrale benadering die aansluit bij het gewone leven, waarbij ondersteuning en zorg nabij zijn, roept vragen rond positionering en schaalgrootte op van professionele welzijns- en zorgorganisaties. Een gedifferentieerde aanpak lijkt hier kansrijk. Wijkgericht werken om mensen te bereiken en contacten te herstellen. De wijk, de buurt of het dorp als instrument van hulpverleners onderling om in contact met bewoners als 'cliënt' en als coproductent tot een integrale aanpak te komen. Daarnaast zijn wijkoverstijgende strategieën en (netwerk)organisaties nodig voor specialistische zorg en de aanpak van grote knelpunten. Grootschalige zorg en instellingen hebben echter een eigen rationaliteit; er wordt gedacht vanuit geografische en organisatorische kaders; er wordt gebruikgemaakt van andere aansturingsmechanismen dan kleinschalige organisaties. Grootschalige organisaties zouden zich wat de uitvoering betreft daadwerkelijk kleinschalig moeten organiseren. Voorwaarde is dat uitvoerende werkers in deze kleinschalige uitvoeringsorganisaties voldoende vrijheid hebben om zich te verbinden met de wijk en met de bewoners en kunnen kiezen voor een bottom up-benadering. Het komt erop aan die vrijheid, die ruimte en tijd te organiseren. De grootschalige instellingen kunnen hun kracht, grootte en kennis aanwenden om zich dienend op te stellen naar kleinschalige initiatieven. De kleinschalige initiatieven hebben de opdracht om zichzelf zichtbaar te maken en de dialoog aan te gaan en op zoek te gaan naar manieren op welke wijze de grote organisaties hun mogelijkheden het beste kunnen inzetten.²⁵

1.4 Slotwoord

De overheid heeft al lange tijd niet meer het antwoord op complexe vraagstukken. Het is tijd om mensen die betrokken zijn bij deze vraagstukken mee te laten denken. Voor kinderen geldt dat opgroeien een onzeker proces is met een onzekere uitkomst. De toekomst is niet te voorspellen en onvoorziene gebeurtenissen kunnen de loop

25 Paes 2008.

van een mensenleven drastisch veranderen. Er zijn wel voorwaarden te creëren om de ontwikkeling van een kind zo optimaal mogelijk te laten verlopen zoals: liefde, verbondenheid, steun, uitdaging, stimulering, leren, fouten maken en ervaringen opdoen. Hetzelfde geldt voor het ontwikkelproces van de nieuwe jeugdprofessional. Dit maakt het lastig, maar dit biedt vooral veel kansen en mogelijkheden. Dit doet een beroep op ieders creativiteit, het improvisatievermogen en vraagt de nieuwe jeugdprofessional om te experimenteren en samen met burgers te bouwen aan die verantwoordelijke samenleving. Een samenleving waarin burgers en professionals samen zorgen voor een veilige en leerzame opvoed- en opgroeiomgeving voor de jeugd. Niet het formele circuit is daarbij leidend, maar het informele.²⁶

Start in die samenleving met ouders, grootouders, de kinderen, de jongeren, hun naasten en de mensen in hun leefwereld. Het mooie is: er zijn al vele veelbelovende initiatieven. Er zijn vele mooie voorbeelden in jeugdzorg, ouderenzorg, thuiszorg, welzijnswerk en onderwijs waarin deze ontwikkeling in de praktijk vorm wordt gegeven. Het gaat hier om praktijken-in-beweging. In deze praktijken is men als het ware aan het uitvinden wat een betrokken en verantwoordelijke gemeenschap betekent, hoe het gestalte kan krijgen, en hoe professionals en wijkbewoners/vrijwilligers hierin samenwerken. Deze ontwikkeling verloopt dus niet volgens een vast stramien, een vast model of een methode. Het is een proces met betrekkelijk veel onzekerheden en met ruimte voor meerdere perspectieven. Van belang is dat deze praktijken in beweging de ruimte blijven houden om een (pedagogisch) betrokken en verantwoordelijke samenleving verder vorm te geven. Ruimte om in wijken, buurten en dorpen leer-/werkplaatsen te creëren waarin mensen met elkaar die 'samenleving op eigen kracht' vormgeven. Dit samen vormgeven als blijvend gegeven. De veranderingen om ons heen gaan immers zo snel, dat er geen tijd meer is voor de oude gewoonte Eerst-Lang-Voorbereiden-Dan-Het-Eindmodel en dan een organisatie en zorgstructuur neerzetten. Mensen en organisaties zijn nooit af en worden in feite 'bètaversies' die zich permanent blijven ontwikkelen en aanpassen.²⁷ Zou het niet mooi zijn om als jeugdprofessional de ruimte te krijgen én te nemen om hierin te participeren? En als er initiatieven goed lopen, te zoeken naar vormen voor jeugdprofessionals om als 'wijkondernemers' aan de slag te gaan en te blijven? De kleinschaligheid van de wijk, de buurt of het dorp biedt mogelijkheden om in contact met bewoners als coproducent tot een integrale werkwijze te komen, dicht bij het dagelijkse leven van mensen. Is de ideale jeugdsector er niet één waarin de burgers – volwassenen én jeugdigen – waar nodig bijgestaan door vrijwilligers en professionals, de zaken onderling met elkaar regelen? Waar jeugdprofessionals stoppen met te bedenken wat goed zou zijn voor mensen? Waar jeugdprofessionals kijken, luisteren en begrijpen hoe het eigen leven van kinderen, jongeren, ouders en burgers werkt en daarbij invoegen?

26 Sohler 2014.

27 Aslander & Witteveen 2015.